

Ha angolra fordítunk – fordítástechnika egyetemi kutatóknak és oktatóknak

Catherine R. Feuerverger

Összefoglalás

Ennek a tanulmánynak az a célja, hogy az angol nyelvtani sajátosságoknak megfelelő módon, a magyarról angolra és angolról magyarra történő, írásbeli fordítási készség kialakítását segítse – ami minden magyar anyanyelvű egyetemi oktató és kutató részére kívánatos készség kialakítását jelentené a saját, és az Egyetem jó hírnevének megőrzése céljából. A tanulmány témáinak szoros egymásra épüléséből adódóan tanácsosabb előről végigolvasni az egészet a beleolvasgatás helyett. Az angol anyanyelvű Szerző szerint az utóbbi évtizedben két nagy magyar egyetem angol nyelvű kiadványaiban, tanulmányiban, cikkeiben megfigyelhető az a tendencia, hogy a szerzők a Google fordító alkalmazással fordítják, vagy fordítatják le a szakszöveget. Ez meggyorsítja a munkát, de ha véletlenül anyanyelvi olvasó kezébe kerül, sokszor értelmezhetetlen a szöveg, az illető tanulmány. Ilyet egy egyetemnek sem illik kiadnia a kezéből, hiszen könnyen lejáratja magát az angol-amerikai szakközönség előtt és tudományos fórumokon. Ez a tanulmány nyelvtani, fordítástechnikai ismereteket közöl, ezek azonban olyan ismeretek, amelyeket minden tudományos cikket angol nyelven publikálni kívánó magyar anyanyelvű szerzőnek ismernie kellene, még akkor is – sőt elsősorban akkor – ha online segítséget vesz igénybe a fordításhoz!

1. Bevezetés – az egyetemeken tapasztalható fordítási gyakorlat

A Google, vagy más magyar-angol fordítóprogramok az egyszerű, rövid mondatokat és a mellérendelő (felsoroló) mondatstruktúrákat általában nyelvtani gond nélkül oldják meg, ilyen esetekben a Szerzőnek, vagy a Fordítónak csak annyiban kell ellenőriznie a szöveget, hogy a program az adott szakszöveg témájában a megfelelő, a nemzetközi angol nyelvű szakirodalomban elfogadott és használatos szavakat, kifejezéseket választotta-e ki? Ezt minden esetben meg kell tenni, mert néha a Google fordító megmagyarázhatatlan módon a szöveghelyzetbe egyáltalán nem illő szót, kifejezést választ, s ha a Szerző vagy a Fordító elsiklik e felett, érthetetlen, vagy éppen mulatságos szófordulatok maradhatnak a tanulmányban.

Az elmúlt években egy nagy magyar egyetem által megjelenteteni szándékozott angol nyelvű tanulmányok esetében a mintegy 50 tanulmány, vagy könyvfejezet anyanyelvi lektorálása sokkal nagyobb veszélyforrásra világított rá olyan esetben, amikor alárendelő mondatokat kellett – volna – lefordítani a programnak. Sajnos a magyar tudományos szakszöveg kedveli az úgynevezett „barokk körmondatokat”, amelyek tele vannak alárendelő szerkezetekkel. Ezeket a Google fordító program egyelőre nem tudja kezelni; lineáris sorrendben fordítja az alárendelő mellékmondatokat, aminek minden esetben az a következménye, hogy a főmondat alánya, állítmánya, tárgya, határozója könnyen felcserélődik az alárendelt mondatok alanyával, állítmányával, tárgyával és határozójával. Az anyanyelvi olvasó számára így az alárendelő mellékmondatokkal operáló szakszövegek a legtöbb esetben zagyvaságnak tűnnek, az angol mondat értelmezhetetlen szöveghalmazzá értéktelenedik. Ennek következménye egyetlen egyetem tudományos hírnevének szempontjából sem hízeltető. Tehát a szöveget – első körben nem is az anyanyelvi lektornak, hanem – a Szerzőnek, az egyetemi oktatóknak és kutatóknak kellene ellenőriznie. Ahhoz, hogy az egyetemi oktatók és kutatók magyar-angol illetve angol-magyar írásbeli fordítási készsége kialakuljon, mindenképp a magyar nyelvtannal, azon belül is a mondatelemzéssel kell tökéletesen tisztában lennünk! Olyannyira, hogy a mondatrészek felismerésében első ránézésre is biztosak legyünk.

2. ANGOL SZÓREND

Az angol úgynevezett analitikus nyelv, ami azt jelenti, hogy az angol nyelvben gyakorlatilag szinte nincsen ragozás, nincsenek jelek és toldalékok, amik a mondatrészek egymáshoz való viszonyát meghatározzák – mint ahogy a ragozás, a jel és a toldalék határozza meg a mondatrészek egymáshoz való viszonyát a szintetikus nyelvekben, így a magyarban is. Az angolban ezek híján a mondatrészek közötti kapcsolatot a SZÓREND határozza meg. A szintetikus (tehát a ragozást, toldalékokat, jeleket használó) nyelvekben, így a magyarban, pl. a tárgyrag mutatja meg, hogy melyik mondatrész a tárgy:

- Péter kinevette Jánost.

A „t” rag mutatja, hogy János a „tárgy”, övele történt, ami történt, ezért a szórend a magyarban nem fontos. Mondhatjuk így is:

- Jánost kinevette Péter.

A mondat így is ugyanazt jelenti. Abban a nyelvben, ahol nincsenek ragozások, toldalékok, jelek (tehát az analitikus nyelvben, az angolban), ott viszont a szórend dönti el, hogy melyik mondatrész a tárgy:

- Peter laughed at John.

Ha a szórendet megváltoztatjuk, a mondat értelme is megváltozik:

- John laughed at Peter.

Vagyis, épp az ellenkezőjét jelenti: „János nevette ki Pétert”. De ennek a felcserélése még csak hagyján. Szinte mindegy, hogy ki, kit nevetett ki; a rosszul fordító baja ott kezdődik, ha valaki, pl. meggyilkolt valakit¹. A magyaroknak, lévén a magyar szintetikus nyelv, különösen nehéz angolra fordítani, hiszen a magyarban a szórendnek jőszerivel csak stiláris jelentősége van.

Az angolban viszont rendkívül szigorú a szórend:

1. mondatrész az alany,
2. mondatrész az állítmány,
3. mondatrész a tárgy,
4. mondatrész a határozó.

Mindig meg kell mondanunk, hogy (1) ki (2) csinál (3) mit (4) hogyan, hol, mikor.

Ameddig az angol nyelvet tanuljuk, mi soha ne térjünk el ettől a szabálytól az írásbeli fordításaink során. Csak perfekt nyelvtudás birtokában engedhetjük meg magunknak, hogy ettől a szigorú szórendtől eltérjünk, ezt megváltoztassuk, miként ezt maguk az angolok is sokszor megteszik. Elvileg lehet ugyanis az angolban is a tárggyal, vagy – *horribile dictu* – az állítmánnyal *is* mondatot kezdeni, de olyankor a mondat esetleg már nemcsak más stílussal, de más jelentéstartalommal is bír! Az angolban a „szabályos” szórendtől való eltérés tehát a mondat értelmét is megváltoztathatja, ezért ilyen – úgynevezett inverziót – csak az anyanyelvi szinten beszélők alkalmazhatnak biztonságosan. Elsősorban az írók és a költők!

A fenti szigorú szórendben az alany és az állítmány jelenti az alapvető mondatrészeket; nélkülük, – akárcsak a magyarban – nincsen egész mondat, csak hiányos. A szórendben szereplő mondatrészekről az alapvető tudnivalók az alábbiak.

3. A MONDATRÉSZEI

3.1. Jelző (Adjective)

A jelzők mindig a jelzett szó előtt állnak:

- a *pretty, young* woman, (csinos, fiatal nő),
- a *nice, new* dress, (szép, új ruha),
- *open, brightening, friendly* eyes (nyílt, ragyogó, barátságos szemek);

¹ Mint a „Gyalog galoppban”, amikor Sir Lancelot lovag, tévedésből félig lemeszáról egy esküvői násznépet; s a házigazda várúr közben elhatározza, hogy elveteti a hirtelen megözvegyült menyasszonyt a rettenthetetlen hőssel. „De hiszen megölte az örömyát!” – ellenkeznek néhányan a násznép közül. „Ugyan már” – így a várúr – „nem érdemes azon vitatkozni, hogy ki, kit ölt meg!”

kivéve az „*of*”-os birtokos jelzős szerkezetet:

- the structure *of economy* (a gazdaság szerkezete),
- the surroundings *of the town* (a város környezete).

A birtokos névmással, ill. az aposztrófos (’s) jellel kifejezett birtokos jelző már a többi jelzőhöz hasonlóan, a jelzett szó előtt áll:

- *my* car (az én autóm), ill.
- *my father's* coat (az apám kabátja)

A jelző bármelyik mondatrészben, de mindig csak főnevekhez kapcsolódva fordulhat elő!

3.2. Alany (Subject)

Az alany mindig a mondat első mondatrésze:

- *I* like music;
- *my sister* went home;
- *people* live in peace.

Az alanyt egyedül az idő- és a helyhatározó előzheti meg. Az időhatározó akkor kerülhet a legelső helyre a mondatban, ha egy mondaton belül többféle határozótípus fordul elő. Ilyenkor, hogy a mondat végén ne torlódjon háromféle határozó, az időhatározót a mondat elejére hozhatjuk:

- *Mary* smiled at Joe kindly in the dance hall *yesterday evening*

helyett (ahol a mondat végén mód-, hely- és időhatározó is áll) mondhatjuk:

- *Yesterday evening*, *Mary* smiled at Joe kindly in the dance hall.

Ha mondatban csak helyhatározó van, azzal is kezdhetjük a mondatot, amennyiben a helyhatározót ki akarjuk emelni, hangsúlyt akarunk neki adni:

- *I* saw a man *in the room* (láttam egy férfit a szobában),
- *In the room* *I* saw a man (a szobában – és nem máshol (!) – láttam egy férfit).

Az alany jelzőket kaphat:

- A *black haired, tall* boy came up to me (egy fekete hajú, magas fiú jött oda hozzám).

Problémát okozhat az „*of*”-os birtokos jelző, mivel ő az alany után áll:

- The new, concrete structured, ten level *building of the company*, was built in six months (a cég új, betonszerkezetű, tízszintes épülete hat hónap alatt épült fel).

3.3. Gyakorisághatározó (Adverb of Frequency)

Bár a határozók a mondat végén állnak (kivéve, ha az idő- és helyhatározó a különös nyomaték kedvéért előre kerül), a gyakorisághatározó mindig az alany és az állítmány között áll:

- *I never* go to the cinema (sosem járok moziba),

- Paul *often* goes abroad (Pál gyakran jár külföldre).

Ha az állítmányhoz valamilyen segédige is tartozik, akkor a gyakorisághatározó az állítmány segédigéje és az állítmány fő igéje közé ékelődik be:

- People *can usually* buy hamburgers in the fast food restaurants (a gyorséttermekben az emberek általában hamburgert vásárolhatnak),
- You *are always* hungry (te mindig éhes vagy).

Ha az állítmányhoz több segédige is tartozik, akkor a gyakorisághatározó az első és a második segédige közé kerül:

- You *could always* have come to see me (mindig meglátogathattál volna),
- They *will frequently* be meeting at the station (gyakran fognak találkozni az állomáson).

3.4. Állítmány (Predicate)

Ha az idő-, hely- vagy módhatározó nem előzi meg, akkor mindig az állítmány a második mondatrész az alany után. Az állítmányban mindig kell szerepelnie egy igének:

- I *love* my parents (szeretem a szüleimet),
- He *took* the dog for a walk (sétálni vitte a kutyát).

Az állítmány lehet névszói, mint a magyarban is:

- I *am* thirsty (szomjas vagyok),
- These cameras *are* very expensive (ezek a fényképezőgépek – vannak – nagyon drágák).

Az állítmányhoz segédigék is tartozhatnak (egy vagy több, maximum három):

- I *can* see you (látlak),
- You *should have* told me (el kellett volna mondanod),
- The house *will have been* built by next year (a ház jövőre fog felépülni).

3.5. Tárgy (Object)

A tárgy a harmadik fő mondatrész, de az alanytól és az állítmánytól eltérően, nem alapvetően szükséges alkotórésze egy egész mondatnak; tehát vagy szerepel egy mondatban, vagy nem, a mondanivalótól függően:

- We like *chocolate* (szeretjük a kakaót),
- I was writing *a letter* when the guests arrived (éppen levelet írtam, amikor a vendégek megérkeztek).

Fontos tudnivaló, hogy az angolban nincsen külön részes eset, mint a magyarban: a részeshatározó *is* tárgynak minősül, mégpedig úgynevezett indirekt tárgynak. Azokkal az igékkal fordul elő leggyakrabban, amelyek jelentése „valakinek valamit”. Ilyenkor a „valakinek” indirekt tárgy lesz a mondatban, és normális esetben megelőzi a „valamit”, vagyis a direkt tárgyat:

- I sent *her* /indirekt tárgy/ *a letter* /direkt tárgy/ (küldtem neki egy levelet).

Ezt a mondatot lehet így is mondani:

- I sent *a letter* to her (egy levelet – és nem mást (!) – küldtem neki; ekkor a „to her”-ből helyhatározó lesz).
- They give *you* a chance (esélyt adnak neked), vagy:

- They give **a chance** to you (esélyt – és nem mást – adnak neked; ekkor a „to you”-ból helyhatározó lesz).

Normális beszédben tehát mindig megmondom először hogy kinek, majd, hogy mit csináltam. Ha azt mondom először, hogy mit csináltam, és azt, hogy kinek, azt később mondom, akkor extra hangsúlyt adtam a tárgynak. Egy félreértés tisztázása során helyénvaló ez a megoldás:

- I tell the truth to you (nem mást, hanem az igazságot mondom el neked), ez „normális” beszédben így hangzik:
- I tell you the truth (megmondom neked az igazat).

3.6. Határozók: módhatározó (Adverb of Manner: M), helyhatározó (Adverb of Place: P), időhatározó (Adverb of Time: T)

A mondat végén álló határozók közül mindig első a módhatározó, azt követi a helyhatározó és legvégül áll az időhatározó (jegyezzük meg: M – P – T):

- I ran **quickly to the house five minutes ago** (öt perccel ezelőtt gyorsan a házhoz szaladtam).

Ebben az esetben egyedül az időhatározót lehet előre hozni:

- **Five minutes ago**, I ran **quickly to the house**.

A határozók normális sorrendjét angol neviük kezdőbetűinek sorrendjével rögzíthetjük: M-P-T (mód, hely, idő). A módhatározó képzője a szóvégi „-ly”: nice -- nicely, new -- newly, happy -- happily, sad -- sadly. Ha a mondatban csak egy helyhatározó szerepel a határozók közül, azzal is kezdhethetjük (ennek példáját lásd az „alany” címszó alatt); ilyenkor a helyhatározó a mondatból kiemelkedik, hangsúlyozottan szerepel.

- **In the room**, I was reading (A szobában – és nem máshol – olvastam).

Az angol mondatban tehát megmondjuk, hogy:

- KI – (milyen gyakran) – CSINÁL – MIT – HOGYAN – HOL – MIKOR
- Vagy: MIKOR – KI – (milyen gyakran) – CSINÁL – MIT – HOGYAN -- HOL.
- Vagy: HOL – KI – (milyen gyakran) – CSINÁL – MIT.

A „KI” és a „CSINÁL” nélkül nincsen egész mondat, a többi mondatrész a mondanivaló függvénye.

4. A MELLÉRENDELŐ MONDAT

A fenti példák mind egyszerű mondatokra vonatkoztak. A mellérendelő mondat az, amikor több egyszerű mondat kapcsolódik össze (leggyakrabban vesszővel, az „and”, a „but”, vagy az „or” kötőszavakkal). Ezek nem okoznak fordítási nehézséget – még a Google fordító programban sem. Megjegyzendő, hogy ha a mellérendelő mellékmondatok alanya mindig ugyanaz, akkor az alanyt csak az első esetben kell kitennünk:

- **She** left home, [*she*] went to Budapest and [*she*] bought a dress (a nő elment otthonról, Budapestre utazott és vett egy ruhát)

Kitesszük természetesen az alanyt, ha a mellérendelő mellékmondatokban más alany szerepel:

- **She** left home, but **he** did not go anywhere (a nő elment otthonról, de a férfi nem ment sehová).

5. AZ ALÁRENDELŐ MONDAT

Nagyobb problémát okoznak az alárendelő mondatok. Az alárendelő mondatoknak saját mondatrészeik vannak. Elvileg egy alanyi alárendelt mellékmondatnak lehet saját alanya, állítmánya, tárgya és háromféle határozója. Egy tárgyi alárendelt mondatnak is lehet önálló alanya, állítmánya, tárgya és határozója és ugyanez mondható el egy hely- vagy időhatározói alárendelt mondatról.

Angolról magyarra fordítás esetében a legnagyobb veszély éppen abban rejlik, hogy a fordító program, vagy mi nem ismerjük fel az alárendelt mondatot és az alárendelt mondat állítmányát fordítjuk a főmondat állítmányaként, ill. az alárendelt mondat mondatrészeit fordítjuk „bele” a főmondatba, ami szükségszerűen fordítási tévútra, vagy a zagyvaság mezejére visz minket.

Az alárendelő mondatok mindig a nekik megfelelő mondatrész helyén foglalnak helyet. Emlékezzünk, hogy ragozás híján a sorrendiség milyen fontos az analitikus nyelvekben! Hiszen a szavak – jelen esetben pedig a mondatrészek, ill. az alárendelő mondatok – sorrendje határozza meg a mondatrészek, ill. az alárendelő mondatok egymáshoz való viszonyát! Egy komplett alárendelő angol mondat szerkezetben a mondatrészek sorrendje (ami nagyon fontos) tehát elvileg a következőképpen épülne fel:

- 1. a főmondat alanya (vagy alanyai),**
 - 1.1. az alanyi alárendelő mondat(ok) alanya(i),
 - 1.2. az alanyi alárendelő mondat(ok) állítmánya(i),
 - 1.3. az alanyi alárendelő mondat(ok) tárgya(i),
 - 1.4. az alanyi alárendelő mondat(ok) határozói,
 - 1.5. a főmondat gyakorisághatározója,
- 2. a főmondat állítmánya, (vagy állítmányai),**
- 3. a főmondat tárgya, (vagy tárgyai),**
 - 3.1. a tárgyi alárendelő mondat(ok) alanya(i),
 - 3.2. a tárgyi alárendelő mondat(ok) állítmánya(i),
 - 3.3. a tárgyi alárendelő mondat(ok) tárgya(i),
 - 3.4. a tárgyi alárendelő mondat(ok) határozói,
- 4. a főmondat határozói (M-P-T),**
 - 4.1. a határozói alárendelő mondat(ok) alanya(i),
 - 4.2. a határozói alárendelő mondat(ok) állítmánya(i),
 - 4.3. a határozói alárendelő mondat(ok) tárgya(i),
 - 4.4. a határozói alárendelő mondat(ok) határozó(i).

Természetesen nem nagyon fordul elő, ill. nagyon ritka lehet az olyan komplex alárendelő mondat, hogy kettőnél több alárendelés és minden mondatrész is szerepeljen benne, tehát a fenti sorrendiség csak elvileg létezik.

De ez ne nyugtasson meg minket. Aki képtelen az egyes alárendelő mondatokat olyan szinten felismerni, hogy alanyi, tárgyi vagy határozói alárendelésről van-e szó, az, képtelen megtalálni a főmondat mondatrészeit, tehát nem fogja magyarul megérteni az angol szöveg mondanivalóját, vagy nem tudja lefordítani a mondanivalóját magyarról angolra. Ahhoz pedig, hogy felismerjük az alárendelő mondatokat, és egyúttal megtaláljuk a főmondat mondatrészeit, igen jól kell ismernünk a magyar nyelvtan mondatelemzését! Nézzük a gyakorlati példákat.

5.1. Alanyi alárendelő mondat

- The people *who we saw in the restaurant yesterday* were talking about the accident in Paris (az emberek, akiket tegnap az étteremben láttunk, a párizsi balesetről beszélgettek).

Ebben a mondatban a főmondat: The people (főmondat alanya) were talking about (főmondat állítmánya) the accident (főmondat tárgya) in Paris (főmondat helyhatározója). Az alanyi alárendelő mondat: who (kötőszó, de jelen esetben el is maradhat, mert az alanyi alárendelésnek most önálló alanya van) we (alárendelő mondat alanya) saw (alárendelő mondat állítmánya) in the restaurant (alárendelő mondat helyhatározója) yesterday

(alárendelő mondat időhatározója – s a mondatban elfoglalt helye azt is jelzi, hogy nem tegnap történt a párizsi baleset, hiszen nem a főmondathoz tartozik).

Az **alanyi alárendelés**ben a mondatrészek szigorú sorrendje tehát az alábbi:

FŐ-MONDAT:	1. alany	6. → állítmány	7. → tárgy	8. határozók
ALÁRENDELÉS:	2. → alany	3. → állítmány	4. → tárgy	5. határozók

Könnyű belátni, milyen zöldségeket lehet fordítani, ha az alárendelés mondatrészeit a főmondatba keverjük, abból kiindulva, ahogy a szavak (mondatrészek) egymás után következnek: az alárendelő mondat állítmányát, tárgyát, határozóját a főmondat alanyához kötjük ... Ezt a Google fordító sem képes kezelni, s a gyakorlat azt mutatja, hogy a Szerzők vagy az általuk megbízott fordítók sem mindig veszik észre az így kialakuló értelmezhetetlen szerkezetet.

- The people **who were hungry** went to have lunch at 3 pm (az emberek, akik éhesek voltak, délután háromkor ebédelni mentek).

A főmondat: *The people* (alany) *went* (állítmány) *to have lunch* (célhatározó) *at 3 pm.* (időhatározó). Alanyi alárendelés: *who* (most ez a vonatkozó névmás nem más, mint az alany és ezért nem maradhat el) *were hungry* (névszói állítmány).

Az alanyi alárendelő mondatok sajátossága a „defining” és a „non-defining clause”. Vagyis annak a kérdése, hogy mikor tegyünk vesszőt és mikor ne, az alanyi alárendelő mondat alanya (jelesül egy vonatkozó névmás) elé. Az egyik leegyszerűsített, praktikus magyarázat az alábbi: Ha sok lehetséges alany közül az alanyi alárendeléssel kiválasztunk egyet, akkor „defining – meghatározó – clause”-t alkotunk, és nem teszünk vesszőt elé:

- The statue **that is standing in this square** was made by a famous sculptor (Az ezen a téren álló szobor [a sok szobor közül meghatározunk, kiválasztunk egyet] egy híres szobrász alkotása).

Ha az egyetlen lehetséges alanyhoz (amiből csak egy van a világon, tehát nem sok közül választjuk ki) adunk plusz információt az alanyi alárendelő mondatnál, akkor „non-defining – nem meghatározó – clause”-t alkotunk és kitesszük elé, meg utána is a vesszőt:

- My mother, **who is 40**, came to visit us (anyám, [csak egy van] aki 40 éves [plusz információ] eljött meglátogatni minket);
- vagy: The Eifel Tower, [csak egy van] (which is – elhagyható) **built in Paris**, [plusz információ] is very high (A Párizsban épült Eifel torony nagyon magas).

5.2. Tárgyi alárendelő mondat

- The people were talking about the **accident that took place in Paris two weeks earlier** (az emberek arról a balesetről beszéltek, amely két héttel korábban, Párizsban történt).

Főmondat: *The people* (alany), *were talking about* (állítmány) *the accident* (tárgy). Tárgyi alárendelő mondat: *that* (kötőszó és alany) *took place* (állítmány) *in Paris* (helyhatározó) *two weeks earlier* (időhatározó).

A **tárgyi alárendelés**ben a mondatrészek szigorú sorrendje az alábbi:

FŐMONDAT:	1. → alany	2. → állítmány	3. tárgy	8. határozók
ALÁRENDELÉS:	4. → alany	5. → állítmány	6. → tárgy	7. ↑ határozók

- We paid our *guide whom you met in London*' (kifizettük a vezetőnket, akivel Londonban találkoztál).

Főmondat: *We* (alany) *paid* (állítmány) *our guide* (jelzős tárgy). Tárgyi alárendelés: *whom* (kötőszó és elmaradhat, mert az alárendelésnek van saját alanya) *you* (alany) *met* (állítmány) *in London* (helyhatározó).

A tárgyi alárendelésnél is előfordul a „defining” és a „non-defining clause” (lásd az alanyi alárendelés címszava alatt).

5.3. Módhatározói alárendelő mondat

- He ate *like someone that has not seen any food for two days* (úgy evett, mint aki két napja nem látott ennivalót).

Főmondat: *He* (alany) *ate* (állítmány). Alárendelt mondat: *like* (kötőszó) *someone* (alany) *that* (kötőszó) *has not seen* (segédigés állítmány) *any food* (névelős tárgy) *for two days* (időhatározó).

5.4. Helyhatározói alárendelő mondat

- We met in the pub *where most of our friends usually go for a drink in the evenings* (abban a kocsmában találkoztunk, ahová a legtöbb barátunk járni szokott esténként egy italra).

Főmondat: *We* (alany) *met* (állítmány) *in the pub* (helyhatározó). Alárendelt mondat: *where* (kötőszó) *most of our friends* (birtokos jelzős és határozatlan számneves jelzős alany) *usually* (gyakorisághatározó) *go* (állítmány) *for a drink* (célhatározó) *in the evenings* (időhatározó).

5.5. Célhatározói alárendelő mondat

- Mary put the candle in the window *so that Tom could see the light clearly from the garden* (Mari az ablakba tette a gyertyát, azért, hogy Tomi tisztán láthassa a fényt a kertből).

Főmondat: *Mary* (alany) *put* (állítmány) *the candle* (tárgy) *in the window* (helyhatározó). Célhatározói alárendelés: *so that* (kötőszavak) *Tom* (alany) *could see* (állítmány) *the light* (tárgy) *clearly* (módhatározó) *from the garden* (helyhatározó).

Amennyiben a célhatározói alárendelt mondat alanya ugyanaz lenne, mint a főmondaté, nincsen szükség alárendelésre és kötőszavakra; a főmondat keretében elhelyezett célhatározóval fejezzük ki mondandónkat:

- Mary went home *so that she could sleep* (Mari hazament, hogy aludhasson) helyett azt mondjuk:
- Mary went home *to sleep* (Mari hazament aludni).
- I sat down *to eat* (leültem enni),
- They came *to win* (győzni jöttek).

5.6. Időhatározói alárendelő mondat

- I was watching television *when the storm broke out suddenly* (tévét néztem, mikor a vihar hirtelen kitört).

Főmondat: *I* (alany) *was watching* (állítmány) *television* (tárgy). Időhatározói alárendelt mondat: *when* (kötőszó) *the storm* (alany) *broke out* (állítmány) *suddenly* (módhatározó).

5.7. Egy mondaton belül két alárendelő szerkezet

Példa egy alanyi és egy tárgyi alárendelés együttes előfordulására:

- The people *we saw in the restaurant yesterday* were talking about the accident *that took place in Paris two weeks earlier* (azok az emberek, akiket tegnap az étteremben láttunk, arról a balesetről beszélgettek, amely két héttel ezelőtt történt Párizsban).

Főmondat: *The people* (alany) *were talking about* (állítmány) *the accident* (tárgy). Alanyi alárendelt mondat: *we* (alany) *saw* (állítmány) *in the restaurant* (helyhatározó) *yesterday* (időhatározó). Tárgyi alárendelt mondat: *that* (alany) *took place* (állítmány) *in Paris* (helyhatározó) *two weeks earlier* (időhatározó). Látjuk, hogy ebben a mondatban 3 alany (the people, we, that) 3 állítmány (were talking about, saw, took place) 1 tárgy (the accident) 2 időhatározó (yesterday, two weeks earlier) és 2 helyhatározó (in the restaurant, in Paris) szerepel. A mondat értelmét közvetítő mondatrészek egyedül a szórendben jelennek meg:

a főmondat alanya: the people

az alanyi alárendelés alanya: we

az alanyi alárendelés állítmánya: saw

az alanyi alárendelés helyhatározója: in the restaurant

az alanyi alárendelés időhatározója: yesterday

a főmondat állítmánya: were talking about

a főmondat tárgya: the accident

a tárgyi alárendelés alanya: that

a tárgyi alárendelés állítmánya: took place

a tárgyi alárendelés helyhatározója: in Paris

a tárgyi alárendelés időhatározója: two weeks earlier.

A mondatrészek szigorú sorrendje tehát az alábbi:

FŐMONDAT:	1. ↓ alany: <i>The people</i>	5. → állítmány: <i>were talking about</i>	6. → tárgy: <i>the accident</i>	nincs határozók
ALANYI ALÁRENDELÉS:	2. → alany: <i>we</i>	3. → állítmány: <i>saw</i>	nincs tárgy	4. ↑ határozók: <i>in the restaurant yesterday</i>
TÁRGYI ALÁRENDELÉS:	7. → alany: <i>that</i>	8. → állítmány: <i>took place</i>	nincs tárgy	9. határozók: <i>in Paris, two weeks earlier</i>

Ha ezt a sorrendet nem tartjuk be a fordításkor, a mondat jelentése megváltozik. Ez a mondat csakis az itt sorszámozott mondatrészek esetén jelenti azt, amit fordítani akarunk. A fordítás alapszabálya tehát a szigorú szórend: ALANY - ÁLLÍTMÁNY - TÁRGY - HATÁROZÓK.

Amennyiben alárendelt mondatok szerepelnek az összetett mondatunkban, akkor az alárendelés mondatrészei szintén alany - állítmány - tárgy - határozók sorrendben ékelődnek be a főmondat megfelelő mondatrészeinek a helyére!

1. A főmondat **alanya** (ezt csak a főmondat időhatározója előzheti meg, ha van).
2. Ha van alanyi alárendelés + annak a mondatrészei szigorú szórendben.

3. Ha van, a főmondat gyakorisághatározója.
4. A főmondat **állítmánya**.
5. Ha van, a főmondat **tárgya**.
6. Ha van tárgyi alárendelés + annak a mondatrészei szigorú szórendben.
7. Ha van, a főmondat módhatározója + ha van, a módhatározói alárendelés mondatrészei szigorú szórendben és így tovább a cél-, hely- és időhatározók esetében is.

Az alárendelő mondatok sok esetben (ha a fő- és a mellékmondat alanya megegyezik) megkerülhetők a határozói igenév (participle) és a melléknévi igenév (past participle) használatával. Ez elsősorban a fordítási stílust teszi gördülékenyebbé, angolosabbá. De ne kísérletezzünk ezzel, amíg biztosan ki nem alakítottuk magunkban a fordítási készséget.

Az alárendelés „eltüntetése” participle-lel: I opened the door **when I heard** the bell = **Hearing** the bell, I opened the door. (Itt időhatározói az alárendelés, tehát előre kerülhet.)

6. FORDÍTÁS MAGYARRÓL ANGOLRA

Általában az a hiedelem, hogy angolról magyarra fordítani könnyebb. Ez annyiban igaz, hogy a magyar nyelvvel – lévén anyanyelvünk – könnyebben bánunk; választékosabban tudjuk kifejezni magunkat. Elég, ha nagyjából megsejtjük az angol mondat jelentését, s akkor már egy épkézláb magyar mondatot tudunk faragni belőle. Szakszöveg, jogi, műszaki, orvosi szakszöveg, vagy bármilyen elvontabb szöveg pontos lefordításakor derül ki, hogy mennyivel nehezebb angolról magyarra fordítani! Miért?

Azért mert – mint láttuk – a pontos és helyes fordításhoz először minden mondatot mondatrészekre kell bontanunk, vagyis elemeznünk kell. Ezt lényegesen könnyebben meg tudjuk tenni az anyanyelvünkön – feltéve, ha nem buktunk meg magyar nyelvtanból sorozatosan az általános, ill. a középiskolai tanulmányaink alatt, vagy nem felejtettük el totálisan a mondatelemzést. Egy angol mondat mondatrészekre bontása már feltételez egy akkora lexikai és nyelvtani ismeretet, amellyel képesek vagyunk felismerni azokat az összetartozó szavakat, amelyek egy-egy mondatrészt alkotnak az angol mondatban. Kezdjük tehát a könnyebb feladattal, a magyarról angolra fordítással.

Az egyszerű mondatok lefordítása általában nem okoz problémát, ha ismerjük az alapszabályt: az alany - állítmány - tárgy - határozók sorrendet. Legyen a magyar mondatunk olyan, hogy: „szeretek úszni a Balatonban”, vagy „a Balatonban szeretek úszni”, vagy „úszni szeretek a Balatonban”, avagy „szeretek a Balatonban úszni”, vagy „úszni a Balatonban szeretek”, ill. „a Balatonban úszni szeretek”. Amit tehát a magyarul legalább hatféle szórenddel mondhatunk, azt angolul (ha nem anyanyelvi szinten beszéljük a nyelvet) csak egyféleképpen mondhatjuk: 1. alany (ki szeret úszni? „én” azaz „I”). 2. állítmány (mit állítunk? „szeretek” azaz „like”). 3. tárgy (mit szeretek? az „úszást”, vagyis „swimming”). 4. a helyhatározó (hol? a Balatonban, azaz „in Lake Balaton”). „I like swimming in Lake Balaton”. Más megoldás azok számára – akik még csak tanulják az angolt – nincsen!

6.1. A magyarról angolra fordítás készségének kialakítása

Lapozzunk bele bármelyik napilapba, magazinba, könyvbe és keressünk hozzá hosszú, vagy összetett mondatokat; lehetőleg minél bonyolultabbakat.

Elemezzük őket, majd írjuk le újból a mondatokat magyarul, de már angol szórendbe állítva. Lefordítani nem szükséges, hiszen az már csak némi nyelvtani tudás, ill. szótárhasználat függvénye.

Gyakoriak azok a mondatok, amelyek – bár nem összetettek – több azonos mondatrészsel rendelkeznek. Lássunk erre egy példát:

- A demokrácia kifejlődését, megerősödését, az állandósult gazdasági válság, a tömeges munkanélküliség, a szociális támogatási rendszer szétesése és az etnikai konfliktusok gátolják.

Ebben a mondatban mit állítunk? „Gátolják.” Mik gátolnak valamit? „A válság, a munkanélküliség, a szétesés és a konfliktusok”. Ezek a mondat alanyai. Az alany jelzői: „állandósult, tömeges” és egy birtokos jelzős szerkezet: „a szociális támogatási rendszernek a (szétesése)”. Mit gátolnak ezek? A mondat tárgyai: „a kifejlődés és a megerősödés”, amiknek megint van egy birtokos jelzőjük: „a demokráciának a (kifejlődése és megerősödése)”.

Miután a mondatrészeket leltárba vettük, összerakhatjuk angolos szórendben a mondatot: először az alanyokat a jelzőikkel, utána az állítmányt, majd a tárgyakat:

Az állandósult (jelző: *the permanent*) *gazdasági* (jelző: *economic*) *válság* (alany: *crisis*) *a tömeges* (jelző: *the mass*) *munkanélküliség* (alany: *unemployment*) *a szétesése* (alany: *disintegration*) *a szociális támogatási rendszernek* (birtokos jelző: *of the social welfare system*) *és az etnikai* (jelző: *and the ethnic*) *konfliktusok* (alany: *conflicts*) *gátolják* (állítmány: *hinder*) *a kifejlődését* (tárgy: *the development*) *és a megerősödését* (tárgy: *and the stabilization*) *a demokráciának* (birtokos jelző: *of democracy*).

Lássunk most egy példát az állítmány halmozására:

- Ez elektronikus utazási iroda szoftverje másodpercek alatt segít kapcsolatba lépni a kiválasztott hotellel, repülőjegyet foglal, vagy helyet módosít, gépkocsit rezervál.

Ez a mondat angolos szórendbe állítva így hangzana:

- A szoftverje az elektronikus utazási irodának, segít kapcsolatba lépni a kiválasztott hotellel, foglal repülőjegyet vagy módosít helyet, rezervál gépkocsit másodpercek alatt.

Alany (*szoftver*), birtokos jelzője (*elektronikus utazási iroda*), állítmányok (*segít* + célhatározó, *foglal* + tárgy, *módosít* +tárgy, *rezervál* + tárgy) és időhatározó (*másodpercek alatt*).

Ez után, ha szükséges, a szótár segítségével már angolul is leírhatjuk a mondatot:

- The software of the electronic travel agency helps to get in touch with the chosen hotel, reserves air tickets, or changes seats, books car-rents within seconds.

Ebben már csak kisebb nyelvtani hibákat véhetünk (pl. nem találjuk el az igeidőt, a megfelelő segédigét, vagy ennél a példánál maradvá megfélejtkezünk az egyes szám harmadik személyhez járó „s” ragról – a szoftver, azaz „ő” csinál valamit); de a fordításunk alapvetően jó lesz.

Egy tanács a szótárhasználattal kapcsolatban: már kezdő, középhasaladó szinten is nagyszótárt használjunk még a sokféle online szótárak helyett is, ugyanis a szavak más-más szöveggörnyezetben más-más jelentéssel bírnak. (Jobb, ha nem is tudjuk, hogy például a get-nek vagy a take-nek hány jelentése létezik! De a több jelentés a kevésbé közhasználatos szavak esetében is mindig fennáll, ráadásul semmilyen logikai magyarázat, összefüggés nincsen a többféle jelentés mögött.) Az online szótároktól eltérően a nagyszótár az egyes szavaknál, többféle szöveggörnyezeti jelentést is felsorol: műszaki, jogi, vulgáris, zenei, katonai, nyelvtani, biológiai stb. Ezekből válogatva, sokkal nagyobb eséllyel találjuk el a mi szövegünkbe leginkább illő kifejezést – mintha csak az online szótárra hagyatkoznánk, vagy arra, hogy azoknál esetleg egy-két esetben szöveggörnyezetben tüntetik fel a jelentést.

Lássunk példát egy helyhatározói alárendelő mondatra:

- Brüsszelben, ahol az elmúlt hét végén a G7 országok miniszterei az információs szupersztráda közeledtéről tanácskoztak, csaknem másfélszáz világcég is kiállítást rendezett technikai büszkeségeiből.

Mi a főmondat? **Csaknem másfélszáz világcég** (alany: *almost one and a half hundred multinational companies*) **rendezett** (állítmány: *organized*) **kiállítást** (tárgy: *exhibition*) **technikai büszkeségeinek** (a tárgy birtokos jelzője: *of their technical pride*) **Brüsszelben** (helyhatározó: *in Brussels*). Mi a helyhatározói alárendelés? **Ahol** (kötőszó: *where*) **a miniszterei a G7 országoknak** (az alárendelő mondat alanya és birtokos jelzője: *the ministers of the G7 countries*) **tanácskoztak** (alárendelő mondat állítmánya: *discussed*) **a közeledéséről** (alárendelő mondat tárgya: *the approach*) **a korszakának az információs szupersztrádának** (kettős, tárgyi birtokos jelzős szerkezet: *of the epoch of the information superway*).

Mivel – mint említettük –, a helyhatározó a mondat elején is állhat, az angol mondatot is kezdhethetjük a helyhatározóval és a hozzá tartozó alárendeléssel (*In Brussels, where ...*) majd folytatjuk a főmondatot *almost one and a half hundred ...*).

Lássunk egy példát végül egy alanyi alárendelő szerkezetre:

- Az értékesítés 10-15 %-os bővülésére számít az idén a hazai gépkocsi kereskedelemben leginkább érdekelt Magyar Gépjárműimportőrök Egyesülete.

Mit állítunk? „Számít valamire” (ez az állítmány). Ki számít valamire? A „Magyar Gépjárműimportőrök Egyesülete” (ez az alany). Mire számít, mit számít? „Bővülésre” (ez a tárgy). Minek a bővülésére? „Az értékesítés” bővülésére (ez a hátravetett, „of”-os birtokos jelző). Az értékesítés milyen bővülésére? „10-15 %-os” bővülésére (ez szintén a tárgy jelzője) Mikor? „Az idén” (ez az időhatározó). És mi az alanyi alárendelés? Az „Egyesület” (amely a „a leginkább érdekelve van” (ez az alanyi alárendelés állítmánya) „a hazai gépkocsi kereskedelemben” (ez az alanyi alárendelés helyhatározója).

Vagyis angolos szórenddel:

1. „*A Magyar Gépjármű-importőrök Egyesülete*”

Ez a főmondat birtokos jelzős alanya: ***The Association of Hungarian Car-Importers***

2. „*amelyik leginkább érdekelve van*”

Ez az alanyi alárendelés alanya és jelzős, névszói állítmánya: *which is the most interested*. De participle alkalmazásával angolosabb: ***being the most interested*** lévén a leginkább érdekelt)

3. „*a hazai gépkocsi kereskedelemben*”

Ez az alanyi alárendelés jelzős helyhatározója: ***in the domestic car-trade***

4. „*számít*”

Ez a főmondat állítmánya: ***relies on***

5. „*10-15 %-os bővülésére*”

Ez a főmondat jelzős tárgya: ***a 10-15 % increase***

6. „*az értékesítésnek*”

Ez a tárgy birtokos jelzője: ***of the sales***

7. „*az idén*”

Ez a főmondat időhatározója: ***this year***.

A magyarról angolra fordítás írásbeli készségének alappillére tehát az, hogy ránézésre, rutinosan elemezni tudjunk minden magyar mondatot. Az elemzett mondatokat angol szórendbe rakjuk, ezután, ha egyszerű, és ha szükséges, akkor az online, ha nehéz, akkor a nagyszótár segítségével fordítjuk. A készséget úgy alakíthatjuk ki, hogy minél több és minél bonyolultabb **magyar** mondatot elemzünk – ha ez a tevékenység még nem érte el a jártasság szintjét tudásunkban. Miután a magyar mondat mondatrészeit és az esetleges alárendelő szerkezeteket azonosítottuk, a mondat részeit angolos szórendbe rakjuk. A többi már csak szótározás kérdése.

Ha a magyar mondatelemzésben megfelelő jártasságra tettünk szert, a legbonyolultabb mondatokat is játszva fordíthatjuk angolra, vagyis kialakul a magyarról angolra való fordítási készségünk (amelyet kellő gyakorlással

szintén a jártasság szintjére fejleszthetünk). Ezenközben nem is kell szidnunk a „nehéz” angol nyelvet, hiszen mindössze a magyar nyelvtani tudásunk mérettetik meg.

7. FORDÍTÁS ANGOLRÓL MAGYARRA

Miután a magyarról angolra történő fordítási készségünk már elfogadható szintű, elkezdhetjük a bonyolultabb angol mondatok lefordításának gyakorlását. Lényegében ugyanaz az eljárás, mint a magyarról angolra fordításnál, csakhogy most angol mondatokat kell elemeznünk – a magyar nyelvtan szabályai szerint!

Itt is meg kell keresnünk az alanyt vagy az alanyokat (ha van, akkor az alanyi alárendelést); az állítmányt vagy állítmányokat, a tárgyat vagy tárgyakat (ha van, akkor a tárgyi alárendelést), végül a határozókat és a határozói alárendeléseket, ha vannak a mondatban. Fel kell tudnunk ismerni a főnevek előtt álló jelzőket. Különösen fontos a főnevek **után** álló, „of”-os birtokos jelzők felismerése! Gyakori hiba, hogy fordításban a birtokos jelzőt fordítjuk alanynak vagy tárgynak a valódi alanyt vagy tárgyat jelentő főnév helyett. Az eredmény jó esetben zagyvaság lesz, rosszabb esetben félretájékoztató.

Amikor az angol mondat minden mondatrészével tisztában vagyunk, már gyerekjáték anyanyelvünkön megfogalmazni egy értelmes mondatot. Egy-egy hosszabb angol mondatból egészen nyugodtan alkothatunk több magyar mondatot is; a szórendet úgy alakíthatjuk a magyar fordításban, ahogy nekünk tetszik, ill. ahogy a legmagyarosabbnak találjuk. A lényeg az, hogy az angol mondatban olvasott minden információt visszaadjunk magyar nyelven is.

Teljes szabadságunk és könnyű dolgunk van. Csak el kell jutnunk oda, hogy világosan le tudjuk határozni az angol mondat részeit. Mi segít nekünk ebben?

Egyrészt az, hogy az angol mondatok – szigorú szórendjük miatt – többnyire követik az alany - állítmány - tárgy - határozók felállást. Vagyis az első „egység” az alany (ill. annak a jelzői, vagy néha az idő- vagy a helyhatározó, mint arról már volt szó). A második "egység" az állítmány, a harmadik a tárgy és így tovább.

Másrészt ismernünk kell azokat a nyelvtani jeleket, amelyek mintegy jelzik, hogy milyen mondatrész szavaival találkozunk. Mivel a szórendről már részletesen szóltunk, szenteljünk most figyelmet ez utóbbi nyelvtani jeleknek.

7.1. Az angol mondatrészeket „leleplező” nyelvtani jelek

Olvassuk el figyelmesen az alábbi „angol” mondatot:

- The woggled and reitting prable of the glamp luskhed the zurglab in the gurganny ratable.

Értjük? Ne hamarkodjunk el a választ. ... Hát, ...részben igen. Mi is az alany? Minden bizonnyal az első mondatrész, s abban is a „prable”. A „woggled” és a „reitting” minden bizonnyal az alany jelzői, erre az igékből képzett végződéseik utalnak (-**ed**, -**ing**). A „glamp” pedig az alany birtokos jelzője az „**of**” miatt. Mi az állítmány? A második mondatrész, a „luskhed”. Hogy igéről van szó, elárulja a múlt idő „-**ed**” jele. A tárgy a „zurglab”. Főnévi mivoltát a „**the**” névelő mutatja. És mi van még? Egy helyhatározó „**in the** ratable”, egy „-**y**” végű jelzővel „gurganny”.

Vagyis a mondat „értelme” az alábbi: „**A glampnak a woggled és reitting prabléja luskhálta a zurglabot a gurganny ratablében**”

Ez már azért nem semmi! Tulajdonképpen tudjuk, hogy valaki csinált valakinek a valamilyen valamilyével valamit egy valamilyen helyen. Ezt azután – mivel a magyar ragozásos, szórendhez nem kötött nyelv – szabadon variálhatjuk, „magyarosíthatjuk”. Akár még úgy is fogalmazhatunk, hogy: „A zurglabot a gurganny ratablében luskhálta a glamp woggled és reitting prabléja”.

Vagyis tudunk már mindent, hogy ki mit és hol csinált, csak a szavak jelentése nincsen még tisztázva, de hát ez már csak szótározás kérdése! Töltsük most fel példamondatunkat igazi angol szavakkal:

- **The beloved and daring warrior of the tribe defeated the enemy in the sunny field** (a törzs [birtokos jelző] *szeretett* [jelző, melléknévi igenév] és *merész* [jelző] *harcosa* [alany] *legyőzte* [állítmány] *az ellenséget* [tárgy] *a napos* [jelző, melléknév] *mezőn* [helyhatározó]).

Az itt szereplőkön kívül még számos jel, névmás, névelő és határozó szócska segít a mondatrészek felismerésében. A gyenge igék múlt idejének, ill. a jelzőként is szerepelhető past participle-nek a jele az „-ed.” A többes szám jele az „-s”, a birtokos jel az „-of” vagy az aposztróf: ’. A jelző és főnév (gerund) képző folyamatos igealak jele az „-ing”. A perfect igealaké a „have” segédige, a szenvedő igealaké a „to be” valamelyik formája és az ige harmadik alakja. Névelők: „a, an, the, some, any”; határozószavak: „in, at, from, out, for, to, into, up, down, near, with, by, over, across, beside, behind, off” és így tovább. Ezek a jelek már mutatják, hogy főnevet (a mondatban alanyt vagy tárgyat), melléknevet (jelzőt), valamilyen határozót, vagy igét (állítmányt) rejt a mondatrész.

7.2. Az angoloról magyarra fordítás készségének kialakítása

Az angol mondatok mondatrészeinek a felismerését kell gyakorolni. A mondatrészek felismerése után az ismeretlen szavakat kiszótározva, meg kell érteni a mondat pontos tartalmát. Hosszabb, alárendelő mondatokat tartalmazó szövegben ne hagyatkozzunk a Google fordítóra, mert elkényelmesít. (Gondoljunk arra, hogy ha egy konferencián vagyunk és direktben kapjuk az információt, ott már nem segít a fordító program, legalábbis az elérhető technológia mai állása szerint.) Ezután a mondatot tetszés szerint átalakítva, tagolva, tetszés szerinti szórendbe rakva kell magyarul visszaadni, ill. leírni.

A legnehezebb feladat kétségtelenül a mondatrészek felismerése, s bonyolultabb mondatok esetében erre csak akkor van reményünk, ha a magyar mondatelemzésben kellő jártassággal rendelkezünk. Lássunk egy egyszerűbb példát az alárendelő szerkezetre:

- Earl Mountbatten, uncle of Prince Philip and a top British military commander in World War II, was killed in an explosion on a boat at his summer residence in Ireland on Monday.

Mi a főmondat? **Earl Mountbatten was killed** + 4 helyhatározó és 1 időhatározó. Van-e alárendelő mondat benne? Igen: alanyi alárendelés: (who was) *the uncle of Prince Philip and* (who was) *a top British military commander* + az alanyi alárendelés időhatározója.

Tehát, „*Mountbatten earlje*, (aki) *Philip herceg nagybátyja*, (és) *aki a II. világháború idején felsőszintű brit katonai vezető volt*, (itt végződik az alany és a hozzá tartozó alanyi alárendelés, s most jön a főmondat állítmánya) *robbanás áldozata lett* (most jön 3 hely- és 1 időhatározó) *jachtján, írországi rezidenciája közelében, hétfőn*.” Ennek a mondatnak a tartalmát természetesen már szabadon lehet magyarosítani. A szórendet is szabadon lehet változtatni, vigyázva arra, hogy minden megemlített tény (nem több és nem kevesebb) a magyar mondat(ok)ban is szerepeljen, hiszen akár három mondatban is közölhetem ezt a tényt.

Most lássunk egy nehezebb alanyi alárendelő szerkezetet:

- The bulk of the research being conducted on the health effects of electromagnetic radiation, at a cost of some 10 million dollars a year, is paid for by the U.S. Department of Energy and the Electric Power Research Institute, neither of which is a disinterested party.

A főmondat szerkezete: The research is paid for by the U.S. Department of Energy and ... (vagyis: *a kutatást az USA Energiaügyi Minisztériuma és a Villamosenergiái Kutatóintézet fizeti*). Ez egy szenvedő mondat (the research is paid = a kutatás fizetve van valaki által "by"). Az ilyeneket magyarban lehetőleg

mellőzni kell, vagyis aktív mondatná kell alakítani: ez és ez a cég finanszírozza a kutatást. Az angol alanyi alárendelésből ily módon tárgyi alárendelés keletkezik a magyar olvasatban:

A kutatást, melynek zöme az elektromágneses sugárzás egészségre gyakorolt hatásaival foglalkozik, évente 10 millió dolláros költséggel. A két cég nevéhez, új alanyi alárendelésként hozzá kell még tennünk (akár külön mondatban megjegyezve), hogy mindkettőt érinti a dolog (egyik sem önzetlenül adja erre a kutatásra a pénzt). Célszerű tehát két mondatban lefordítani: egyikben, hogy mivel foglalkozik a kutatás, másikban, hogy ki finanszírozza és miért. Ilyet, hogy egy mondatot több mondatra bontva fordít, a Google fordító például nem fog megtenni, és magyarul kissé nehezen értelmezhető eredményt fog kiadni.

Még a névszói állítmánynak is lehet alárendelt mondatrésze:

- Electromagnetic energy is a dynamic form of energy that is caused by the oscillation or acceleration of an electrical charge.

A főmondat alanya: *energy*; az alany jelzője: *electromagnetic*. A főmondat névszói állítmánya: *is a form*; az állítmány jelzője: *dynamic*; az állítmány birtokos jelzője: *of energy*. A *form* bővítménye: *that* (alany) *is caused* (újabb névszói állítmány) *by oscillation or acceleration* (módhatározó) *of a charge* (birtokos jelző) *electrical* (jelző).

- Tehát: Az elektromágneses energia egy – az elektromos töltés oszcillációja és akcelerációja által okozott -- dinamikus formája az energiának.

Próbáljunk minél több angol mondatot elemezni. Próbáljuk felismerni a mondatrészeket, és az alárendelő szerkezeteket – amelyeket a fordító program nem ismer fel; ő csak lineárisan fordít. Attól a pillanattól kezdve, hogy felismerjük a mondatrészeket, tudjuk miről van szó, a fordítás megoldott, magyarul már nem kell figyelniük a sorrendre sem; csak a szótárt (az online szótárt, vagy a nagyszótárt) kell hozzá kinyitnunk.

Az Interneten található számos online szótár, ahogy már eddig is kitént, nem a legjobb megoldás, mert – helyszüke miatt – a szavaknak csak kevés jelentését adják, vagy, amennyiben több jelentést is magadnak, azt ömlesztve, szövegekörnyezeti utalások, és példák nélkül teszik. Így tehát, bár gyorsabban megy a fordítás, nagyobb esélyünk van a helytelen jelentésű szó kiválasztására a fordítás során.

A fentiekből következik, hogy az angol-magyar, magyar-angol fordításhoz nélkülözhetetlen a szótár (hogy a szóhasználatunk megfelelő legyen). De: csak szótárral, vagy csak Google fordítóprogrammal mondatelemzési készség és jártasság nélkül az egyszerű mondatokon kívül, összefüggő szöveget, szakszöveget, tudományos vagy irodalmi szöveget nem fogunk tudni lefordítani sem angolra, sem magyarra!

8. LEITER JAKAB

Most, hogy már tudjuk, hogyan kell fordítani, s nem félünk nekimenni a legvadabb jogi vagy orvosi szövegeknek sem, a feszültség feloldására álljon itt egy anekdota.

Bár a példa nem az angol-magyar fordításból, hanem a tolmácsolásból származik, mégis, a fordítási hibákra alkalmazzák; s úgy nevezik: **leiterjakab**.

Ki is az a Leiter Jakob?

Aki a Bibliát ismeri, annak nem cseng idegenül a szólássá vált kifejezés az égbe nyúló, hosszú létráról, melyen Jákob felmászott az mennybe: „**Jákob lajtorjája**” (= az égbe vezető út, irdatlan magasság; Mózes könyve 28:11). Ebből ered a klasszikus fordítási hiba – a „leiterjakab” – elnevezése. Egy riporter,

bizonyos Ágai Adolf 1863-ban egy léghajó felszállásáról számolt be Angliából, tolmácsolva a helyszíni tudósító szavait. (Tudni kell hozzá, hogy régen előszeretettel fordították a külföldi hírességek nevét magyarra: pl. Jules Verne = Verne Gyula, Karl May = May Károly) „*A léghajó magasabbra emelkedik, mint Jákób latorjája!*” Kiáltotta izgatottan az angol riporter: „*Higher than Jacob’s Ladder.*” Mire Adolf – arra gondolván, hogy valami Jacob Leither nevű, másik léghajósról van szó –, a következőt rögzítette táviratilag a léghajósról: „*Magasabbra emelkedett, mint Leiter Jakab.*” Időbe telt, amíg a budapesti szerkesztőségen kinyomozták, hogy ki is volt az a Leiter Jakab?

Köszönetnyilvánítás

A cikket Tózsa István lektorálta és segített a megfelelő magyar nyelvtani, mondattani és mondatelemzési szóhasználat alkalmazásában. A professzor eredetileg ugyanis nem csak geográfus, hanem angol nyelv- és irodalomszakos középiskolai tanárként végezte el az egyetemet és 1980 – 2000 között, MTA kutatómunkája mellett, számos budapesti angol nyelviskolában is oktatott. Így neki is köszönhetően, ez a tanulmány segítséget nyújthat mindazon egyetemi kutatóknak és oktatóknak, akik vagy angolból magyarra, vagy magyarról angolra szeretnének fordítani, s ha egész jól tudnak is angolul, a Google, vagy bármely más fordítóprogramot használják tanulmányuk lefordításához. Ez rejti ugyanis a legnagyobb veszélyt, miszerint az írásba értelmezhetetlen, zagyva szövegrészek kerülhetnek.

Immár három magyar egyetemen is volt szerencsém felismerni az oktatók és kutatók által alkalmazott fordítóprogramok áldásos eredményét. Az, hogy néhol nem megfelelő, a szövegkörnyezetbe nem illő szavak jelennek meg, vagy egyes szófordulatokat szó szerint fordítanak, pl. azt I can’t help laughing-ot (nem bírom megállni nevetés nélkül) úgy, hogy „nem tudok segíteni nevetve” még csak mulatságos. Az anyanyelvi angol érti, hogy mit szűrt el a program; de amikor a főmondat állítmánya helyett az alárendelő mondat állítmánya jelenik meg a fordításban, a főmondat és az alárendelő mondat tárgya felcserélődik, akkor már sem a lektor, sem az anyanyelvi olvasó nem érti a szöveget. Vagy zagyvaság, vagy téves információ az eredmény. És ez nem méltó egy egyetemhez sem. Remélem, ez a kis írás segíthet esetleg abban, hogy a Neumann János Egyetemen születő angol nyelvű dolgozatokra ne vessenek árnyékot a fordítóprogramok!